

ПОЗИЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТА ДИСКУРСИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:

рецензія на монографію Ущиної В.А.

Позиціонування суб'єкта в англомовному дискурсі ризику:

соціокогнітивний аспект

(Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 380 с.)

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харків)

На фоні активних інтеграційних процесів у гуманітарних дисциплінах, коли поняття міждисциплінарності зі сфери дослідницьких прагнень впевнено переходить до сфери практичного втілення, рецензована праця виявляється доволі вдалою спробою переглянути традиційні підходи до лінгвістичних розвідок і поєднати дослідження двох актуальних об'єктів – позиції суб'єкта дискурсивної діяльності (її станс) та дискурсу ризику як середовища, у якому ця діяльність відбувається.

Крім того, актуальність монографії визначається її суголосністю з ключовими проблемами і завданнями сучасних лінгвістичних досліджень соціокогнітивного спрямування, а саме: увагою до взаємозалежності індивідуальних процесів концептуалізації, інтерпретації та вербалізації навколишньої дійсності з соціальними процесами інтерактивного творення суспільних смислів, цінностей та вірувань.

Поставлена мета і завдання роботи, специфіка об'єкта й фактичного матеріалу, різноплановий характер окресленої проблематики зумовили застосування інтегрованої авторської методики для виявлення специфіки конструювання позицій суб'єкта дискурсивної діяльності в англомовному дискурсі ризику, результатом якого стає його /її ситуативна ідентичність. Дослідження ґрунтується на методологічних засадах комунікативно-діяльнісного підходу до мови і мовлення та виконано в руслі соціально-конструкціоністської традиції аналізу дискурсу, що об'єднує критичні студії дискурсу, або критичний дискурс-аналіз (КДА), дискурсивну психологію і постструктуралістський аналіз дискурсу.

Цілком доречним видається використання комплексної методики лінгвокогнітивного моделювання ситуації ризику [1, с. 93–146] для вивчення позиціонування суб'єкта у дискурсі ризику, оскільки згідно неї дискурс не просто включено в мовлення як діяльність, що продукує висловлення, вона є частиною цілеспрямованої предметно-практичної і пізнавально-теоретичної соціально значущої діяльності людини як суб'єкта спілкування.

Новаторським є виявлення ітераційних і рекурентних механізмів позиціонування, що мають фрактальну природу, яка виявляється у їх повторюваності і самототожності в ході прогресії дискурсу. Це бачиться цілком логічним і обґрунтованим з огляду на інтеракційність і міжсуб'єктність явища стансу. Оригінальним видається також застосування теорії ментальних просторів до аналізу процесу позиціонування як прийняття рішення в ситуації ризику.

Узагальнення різноманітних тлумачень понять дискурсу, ідентичності і суб'єкта, здійснене у першому розділі „Позиціонування суб'єкта в дискурсі як лінгвістична проблема”, спирається на розмежування репрезентаційного та діяльнісного стилів мислення. Крім того, роз'яснено зміст поняття ризику в суспільно-історичному та міждисциплінарному розрізах.

На основі критичного узагальнення існуючих тлумачень дискурсу авторка визначає дискурс ризику як «будь-яку мовленнєву інтеракцію, пов'язану з поведінкою суб'єктів, котрі приймають рішення, перебуваючи безпосередньо в умовах

ризик (комунікативна ситуація ризику), або ж діляться своїм минулим досвідом чи обмірковують можливі ризики в майбутньому – за межами ситуації ризику (метакомунікативна ситуація ризику)» [1, с. 92]. Розмежовано типи ситуацій ризику згідно місця і залученості у них суб'єкта дискурсивної діяльності. Принагідно зазначимо, що, виходячи з розуміння «мета» (від *грець.* μετά – «після», «поза межами», «супровідний») як різновиду певного феномену, або супровідного / удаваного / квазі-феномену, термін «метакомунікативна» ситуація видається не кращим та не єдино можливим.

У другому розділі „Когнітивне моделювання ситуації ризику” за допомогою когнітивного моделювання як одного з продуктивних і перспективних методів дослідження мови, авторка формує дві когнітивні моделі ситуації ризику: (1) сценарій, у якому відтворено когнітивну структуру комунікативної ситуації ризику і (2) фрейм, який репрезентує модель метакомунікативної ситуації ризику. У першій моделі [1, с. 122–134] ситуація ризику моделюється відповідно до своїх фаз – доризикової, фази позиціонування, фази ризику та постризикової фази. Тож схематично поданий сценарій ризику включає етапи: ВХІД → ВИБІР → ШАНС (РИЗИК) → УСПІХ / ШКОДА → МЕТА [1, с. 125], які розподіляються за фазами ситуації: фаза 1 ДО РИЗИКУ (формулювання проблеми) → фаза 2 ПОЗИЦІОНУВАННЯ (прийняття рішення) → етап 2.1. ВХІД / етап 2.2. ВИБІР / етап 2.3. СТАНС. У разі прийняття ризику на етапі 2, далі розгортаються фаза 3 РИЗИК → фаза 4 після ризику (РОЗВ'ЯЗКА) → УСПІХ / ПОРАЗКА [1, с. 133].

Третій розділ „Позиціонування суб'єкта-учасника комунікативної ситуації ризику” присвячено дослідженню динаміки конструювання ситуативної ідентичності суб'єкта, який обирає і конструює свої позиції в безпосередній дискурсивній взаємодії комунікативної ситуації ризику. Позиціонування суб'єкта в ситуації ризику визначається за параметрами його епістемічної, афективної позиції та відповідно до гіпотетичної концептуалізації ситуації ризику [1, с. 162–204]. Особливо цікавою, на нашу думку, є запропонована В.А. Ущиною багатовимірною шкалою ідентичностей в ситуації ризику [1, с. 205], виявлених і класифікованих на основі

аналізу мовної репрезентації епістемічного та афективного компонентів позиціонування.

У четвертому розділі „Позиціонування суб'єкта-спостерігача в метакомунікативній ситуації ризику” авторка продовжує розвивати і обґрунтовувати власну концепцію стансу як соціокогнітивного дискурсивного утворення, якому властива динамічна й міжособистісна природа. Так, цінним є визначення типів колективних ідентичностей, що формуються суб'єктами дискурсивної діяльності (так звані *дилетант, експерт, медіатор*) в метакомунікативній ситуації ризику і виявлення притаманних кожному з ними дискурсивних стратегій позиціонування. У монографії також містяться результати однієї з перших доказово доведених розвідок щодо позиціонування суб'єкта в медіа-дискурсі про медичні ризики в персональній розповіді, зокрема, вельми актуальні сьогодні дані про конструювання ідентичності у дискурсі [1, с. 238–335].

Теоретичне значення для дискурсології взагалі і критичних студій дискурсу зокрема складає запропоноване авторкою пост-позитивістське і соціально-конструкціоністське тлумачення ідентичності суб'єкта дискурсивної діяльності як сукупності позицій, зайнятих у дискурсі, накопиченню яких притаманна динамічність і плинність, що, проте, має тенденцію до впорядкованості й індивідуальної унікальності.

Отже, рецензована монографія є суттєвим внеском у вітчизняну лінгвістику, бо підіймає на якісно вищий рівень і теоретично обґрунтовує актуальний ракурс аналізу – *соціокогнітивну дискурсологію*. Вона безперечно відкриває широкі обрії для подальших наукових студій, а запропонований підхід і конкретні методики стануть у нагоді дослідникам різних мов і різних типів дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ущина В.А. Позиціонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект / В.А. Ущина. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 380 с.

REFERENCES

Ushchyna V.A. (2015) *Pozytionuvannya sub'yekta v anhlomovnomu dyskursi ryzyku: sotsiokohnityvnyy aspekt [Stance in autonomous discourse of risk: socio-cultural aspect]*. Luts'k: Vezha-Druk.